

THE IMAGE OF "HORSE" IN THE WORK OF CHINGIZ AITMATOV "ALVIDO, GULSARI"

Quvvatova Dilrabo Habibovna,
Professor, BSU
Ochilova Nilufar O`lmasovna,
Teacher, BSU

Abstract. This article deals with the literal interpretation of “horse” image in the work of well-known Kyrgyz writer Ch. Aytmatov, “Alvido, Gulsari!”.

Key words. Story, pacer (ambler), image of horse, horse-herder, filly, colt, dun (light-brown with black mane and tale), pedigreed horse, fauna (animals), nature.

Kirish. Chingiz Aytmatovning asarlari kirib bormagan xonadon, kitobxon yuragi bo`lmasa kerak. Jahon adabiyotida Aytmatov o`zining serqirra ijodi va xotiralarga boy asarlari bilan butun jahon kitobxonlari yuragidan joy olganiga hech shubha yo`q.

Ch. Aytmatov asarlariga ko`pchilik ta`rif bergan, dunyo yozuvchilari, olimlari yuqori baho berishgan. Jumladan, “Jamila”, “Oq kema”, “Qiyomat”, “Birinchi muallim” kabi asarlari jahon adabiyotda kitob ixlosmandlari tomonidan iliq kutib olingan. Biroq biz Ch. Aytmatovning “Alvido, Gulsari” asari haqida so`z yuritmoqchimiz. Ch. Aytmatovning sara asarlari orasida “Alvido, Gulsari” qissasi jahon adabiyotida alohida o`rin tutadi. Qissa bosh qahramoni Tanaboy jon taslim qilayotgan oti Gulsarining boshida turib, butun hayotini eslaydi. Qissada bir tomondan odamlardagi mehr-oqibat yo`qolib borayotgani, ikkinchi tomondan, tabiat va inson o`rtasidagi muvozanatning buzilib borayotganligi hikoya qilinadi. Ch. Aytmatovning bu qissasida ekologiya muammosini ko`taradiki, hayvonot dunyosini asrash, yosh avlodga sog`lom va asl holda yetkazish masalasi izchillik bilan qalam tebratadi.

Asosiy qism. Qissada “ot” obrazi haqida ko`pgina qiziqarli va foydali ma`lumotlarga duch kelinadi. Asar o`qilavergan sari kitobxon muallifning otlarga bo`lgan mehr taftini his qilib boradi. Aslida Gulsari oddiy ot emas, u saman

yo`rg`adir. Muallifning o`zi Gulsarini shunday ta`riflaydi:

“Rangi sap-sariq bo`lgani uchun Gulsari deb nom olgan qari yo`rg`asining umrida so`nngi marta Aleksandrovka balandligiga ko`tarilayotganligini va u hozir o`z yo`lining oxirgi chaqirimlarini bosib o`tayotganligini bu qayoqdan bilsin..... “Gulsari tug`ma yo`rg`a edi va ana shu dong`i chiqqan yo`rg`asi tufayli Tanaboyning boshiga umrida ko`p yaxshi va yomon kunlar tushdi. ....“Ilgari Gulsarini aravaga qo`shish hech kimning hayoliga ham kelmasdi, uni aravaga qo`shish ko`rnamaklik edi.”” [1,327]

Ushbu satrlardan ma`lumki, Gulsari oddiy ot emas, balki tug`ma yo`rg`a, ya`ni u tez chopadigan va u faqat yugurish uchun yaratilgan ot kabi aravaga qo`shilmaydigan yugurik otlardanligi ta`kidlanadi. Tanaboyning Gulsari bilan uchrashuvini yozuvchi quyidagicha tasvirlaydi: *“Tanaboy toqqa yilqichi bo`lib borganida, u yerda, keksa To`rg`ayning yilqilari orasida bir yarim yashar saman toyni birinchi marta ko`rgandi. - Merosga nima qoldiryapsiz, oqsoqol? Yilqilaringiz unchalik aytadigan emas-ku, a?” deb qochirim qildi Tanaboy.....*

-Bittasi bor! O`ng tomonda o`tlab yurgan huv anovi saman toy. Zo`r ot bo`ladi.

- Qaysi biri, huv anovi koptokdek yum-yumalog`imi? Ko`rinishidan uvoqqina-ku, beli ham kaltagina.

- Vaqtidan o`tib tug`ilgan. Quvvatga kirsiz zo`r bo`ladi.

- Nima fazilati bor? Nimasi yaxshi?

-Tug`ma yo`rg`a.

- Xo`sh nima qipti?

-Bundaylarni kam uchratganman. Ilgarigi zamonlarda u bebaho ot hisoblanardi. Bunday ot uchun chavandoz yigitlar poyga-uloqlarda jonlarini tikishardi. [1,335]

Gulsari vaqtidan oldin tug`ilgan bo`lsa-da, uning kelajakda kuchli, yugurik, saman ayg`ir bo`lib yetishishi bashorat qilinadi. Ayg`ir bo`lganda ham shunday ayg`ir bo`lib yetishadiki, unga hammaning havasi kelib, hatto taqlid qilishadi. Shu o`rinda bir ma`lumotni keltirib o`tish lozim. Otlar jismonan turli xil bo`lishadi: Zotdor ot, yaroqsiz ot.

Zotdor otlarga arg`umoq, aspi toza, arabi ot, bedov ot, churra ot, duldul ot, yugurik ot, to`riq ot kabilar. Yaroqsiz otlarga yobi ot, partal ot, cho`mmoq ot, cho`ntoq ot, cho`bir ot kabilar. [3,16] Gulsari esa zotdor yugurik ot hisoblanadi.

To`rg`ay otni shunday ta`riflaydi: *“Go`zal qizlar kabi yaxshi yo`rg`aning ham xushtori ko`p bo`ladi. Qiz taqdiri shundayki, yaxshi odamga tushsa, ochilib ketadi, ko`z ko`rib quvonadi, biron axmoqning qo`liga tushsa, qizni ko`rib xafa bo`lib ketasan. Yordam ham bera olmaysan. Yaxshi ot ham shunday bo`ladi. Nobud qilib qo`yish hech gap emas uni. Poygada qoqilib yiqiladi.”[1,335]*

Ha, yozuvchi otlarni go`zal qizlarga o`xshatadi. Haqiqatan, otlarni agar yaxshi parvarishlasa, kundan-kunga ochilib, chiroyiga chiroy, quvvatiga quvvat qo`shilib

boraveradi. Ko`rib ko`z quv naydi. Tanaboy ham Gulsarini ko`z qorachig`iday asrab, uni go`zal saman otga aylantiradi. **“Bir yarim yasharli kalta dumli, paxmoq toychadan kelishgan, baquvvat ayg`irga aylanib borayotgandi. Uning bo`yi o`tdi, tanasi yumshoq tarhlarini yo`qotib, uchburchak shaklga kira boshlagandi. Ko`kragi keng, orqasi ingichka edi. Kallasi ham yo`rg`a otlarnikidek ozg`in, peshonasi do`ng, ko`zlarining oraligi keng, lablari yig`iq va tarang edi. Ammo uning chopishdan boshqa ishi yo`q bo`lib, shu sababli ham xo`jayiniga ko`p tashvish orttirardi. O`z tengdoshlarini orqasidan ergashtirib, bularning orasida uchar yulduzdek chopib yurardi....”** [1,338] Gulsari ana shunday uchqur ot. Lekin har doim ham ot xohlaganday bo`lavermaydi. Tanaboy uni egarlaydi, odam minmagan Gulsari, endi boshqa ishlarga qo`shiladi. Tanaboy aytganidek, axir umr bo`yi ishsiz, bekor yurmaydi-ku. Aytganidek, qanchalik azobli bo`lmasin, og`zidagi suvluqqa ham, belidagi egarga ham, tuyog`idagi taqalarga ham ko`nikib ketadi va hatto ot qilishi kerak bo`lgan ishlarga ham ko`nikadi.

Gulsarini hamma tanirdi. Muallif uning dovrug`ini futbolchi yulduzlarga o`xshatadi. Gulsarini ham yetti yoshdan yetmish yoshgacha bo`lgan yosh-u qari “Tanaboyning yo`rg`asi”, “Ovulning ko`rki” deb ta`riflashadi. Chang-to`zonda katta bo`layotgan bolalar ham **“Men Gulsaliman...”, “Yo`q, men Gulsaliman...”** deb bahslashib, ko`cha changitib Gulsari bo`lib chpardi. Bu esa Gulsari obro`sini haminqadar yuksaltirardi. Ha, Gulsari o`z zamonining haqiqiy yo`rg`asi edi. O`shanda Gulsari shuhratning nimaligini va u qanday buyuk qudrat ekanligini o`zining birinchi katta poygasida bilgandi. Daryo yoqasidagi katta sayil uning ilk tanilishi edi. **“...Raqiblar ortda qolganida nafas olish ham osonlashgandek bo`ldi. Oldinda esa daryoning muyulishi kumushdek yaltirab ko`rina boshlagan, yashil o`tloq ko`zga tashlanmoqda va olisdan odamlarning qiyqiriq, xayqiriqlari eshutilmoqda edi.... Shunda yo`rg`a birdan o`zining holdan toyganligini sezdi. Masofa o`z ta`sirini ko`rsatgan edi.... Lekin huv oldinda ko`p sonli olomon guvillar va to`lg`anar, otliv va piyoda kishilar peshvoz chiqib, ikki yoqdan oqib kelar, qichqiriqlar borgan sari kuchayar edi.... Saman yo`rg`a biroz nafasini rostlab, tinchib qolganida, xaloyiq davrani katta ochib, g`oliblarni qutladi: “Gulsari, Gulsari, Gulsari!” degan ovozlari ko`kka o`rladi...”** Mag`rur va uchqur ot boshini baland ko`targanicha ko`zlarini chqnatib sahnaga chiqdi.... U o`zining chiroyli, qudratli va mashhur ekanligini bilardi. ” [1,353]

Qissaning har bir satri ot haqida so`zlaydi, uning yurishi, turishi, nafas olishi, odamlarni tushunishi, his qilishi, o`zining xarakteri shakllanishi kabi tafsilotlarni muallif haqiqiy qirg`iz chavandozlaridek tasvirlaydi. Gulsarining yana bir xislati bor edi, u uyuri uchun javobgar edi, ular uchun jonini ham ayammasdi. Bir kecha dovul bo`lganida, **“..uyurni o`ylab, dahshatga tushib, jon-jahdi bilan kishnab yubordi. Unda o`z urug`ini xavfdan saqlashdek azaliy tabiiy sezgi uyg`ongandi.”** [1,360]

Shu o`rinda ta`kidlash lozimki, otlar yoshiga qarab tasnif qilinadi. Masalan, qulun – bir yoshli toy; baytal, biya – otning modasi; g`o`nan – ikki yoshli toy;

do`nan – to`rt yoshli ot kabilar.[3,18]

Gulsarining boshiga qora kunlar ham soya solishni boshlaydi. Kolxozga yangi tayinlangan rais Gulsarini mingisi keladi va uni Tanaboydan tortib oladi. Biroq, Gulsari olib ketilgan kunidan boshlab, o`z uyuriga, biyalari yoniga qochib kelaveradi. Ko`p qochaverganidan nihoyat, raisni jahli chiqib uni shafqatsizlarcha bichtirishga buyuradi...Gulsari endi avvalgidek yelib-yugurib chopa olmasdi, zanjir kishanlarni uzib tashlay olmasdi. Vaqt o`tib Gulsari o`ziga kela boshlaganida, yana chopqillay boshladi, chunki endi yaxshi inson qo`liga tushgandi. Shu zaylda Gulsari qo`ldan-qo`lga o`tib borar, umri ham poyoniga yetardi. Umrining so`nggi kunlarida Gulsarini aravaga qo`shishgandi...

Tanaboy partiyadan haydalganida, odamlar undan yuz o`giranida ham oti Gulsari uning tomon chopib keladi. Barcha odamlar sizdan yuz o`giranida ham, ana shu tilsiz jonivorlar sizni unutmaz ekan. Bejizga faylasuflar “Odamlardan qoch, hayvonlarga bor” deyishmagan. *“Jarlik yoqasidagi o`chib qolgan gulxanning qorayib qolgan cho`g`lari sekin so`nar edi. Uning yonida yelkasiga po`stinini tashlab, sochlari oqarib ketgan chol turardi. Endi yo`rg`aning ustini po`stin bilan yopishga hojat yo`q edi. Gulsari narigi dunyoga ravona bo`lgandi...”[1,438]*

Xulosa o`rnida magistrant Egamberdiyeva Gulchiroyning fikrlari bilan yakunlamoqchiman. “Inson uchun o`zi sig`inib, ishongan, e`tiqod qo`ygan narsasining puch yong`oqdek bo`lib chiqishidan-da azob yo`q. Balki shuning uchun ham Tanaboy barcha azoblardan xalos bo`lgan Gulsariga shodon hayqiriqlar bilan, “uch, uchaver” deya nido qiladi. Yo`rg`a bo`lib tug`ilgan ot yo`rg`aligicha yo`rg`alab-yo`rg`alab jon berdi. Tanaboy bundan kuyinmaydi, aksincha, yolg`on hayotdan ketishdek “baxt” bilan otni tabriklab, “Alvido, Gulsari!..” deydi. Boisi Gulsarida o`zini ko`rgan Tanaboy bunday baxtga – ozodlikka o`zi erishganday quvonadi va unga “uchaver” deydi. Bir so`z bilan aytganda, adib qalamga olgan umumbashariy mavzuni kitobxonga yetkazib berishda ot obrazidan juda mahorat bilan foydalana olgan”. [2,22]

Xulosa. 21-asr texnika asri bo`lsa-da, biz insonlar jonivorlarga hamisha muhtojmiz. Ular bizning haqiqiy do`stimiz, zabonsiz himoyachimizdir. Muallif nazari bilan qarajak, bir uyum temir sizni dardizga sherik bo`la oarmidi?! Yoki quvonchli kunlaringizni texnika bilan baham ko`ra olarmidingiz?! Demoqchimizki, istaymizmi yo`qmi, tabiat va inson, jonivor va bashariyat – bular doim bir-biriga chambarchas bog`liq bo`lib qolaveradi. Faqatgina bizning vazifamiz kelajak avlodga ana shu borliqni asrab-avaylab yetkazib berishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yhati:

1. Aytmatov Ch. Tanlangan asarlar: qissalar.T.: “Sharq”, 2016.- 656 b.
2. Egamberdiyeva G. XX asr adabiyotida “ot” obrazi. Buxoro, 2020. 29 b.
3. Tleumuratov J. O`zbek xalq dostonlaridagi zoonimlarning leksik-semantik va uslubiy xususiyatlari (BMI). Nukus, 2014. – 84 b.

4. Файзуллоев О. М. ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ИНТЕРПРЕТАЦИИ
УЗБЕКСКИХ СКАЗОК //Theoretical & Applied Science. – 2018. – №.
12. – С. 212-215.
5. Fayzullayev M.B, Fayzulloyev O.M, & Saidova M.M. (2021). Images of
animals in the Legends of Haji Nasretidin. Middle European Scientific
Bulletin, 10(1). <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.10.328>
6. Rakhmonova D.M. Introducing innovations in The Preschool Education
System With Talented Children. Middle European scientific
bulletin,ISSN 2694-9970.
7. Rakhmonova D.M. Ways to determine talented children in preschool
education *Academicia*: ISSN: 2249-7137 vol. 10, issue 11, november
2020 impact factor: *sjif* 2020 = 7.13
8. Rajabboyevna A. N. Individualization in education and methods of
improving teaching the english language //International Journal of
Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 1. – С. 91-96.
9. Alimova N., Radjabova M. THE ROLE AND IMPORTANCE OF
INDIVIDUAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF ORGANIZATION
//Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 4. – С. 401-404.
10. Alimova N. R. IMPROVING TECHNOLOGY OF
INDIVIDUALIZATION ON EDUCATION FOR STUDENTS OF
TECHNICAL SPECIALTIES IN TEACHING ENGLISH //Theoretical
& Applied Science. – 2019. – №. 12. – С. 352-355
11. Rajabboyevna A. N. Organization of English Lessons Based on
Advanced Pedagogical Techniques //International Journal on Integrated
Education. – Т. 3. – №. 3. – С. 41-45.
12. Alimova N. POSSIBILITIES FOR INDIVIDUALIZING TEACHING
FOREIGN LANGUAGES IN A NON-LANGUAGE UNIVERSITY
//European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences
Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 12.
13. Nozima A. Content And Methods Of Individualization Of Teaching
Activities //International Journal of Progressive Sciences and
Technologies. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 50-53.